

Մնաց մէկը միայն, հուժկու, փաշալանջ,
Կոխ էր մղում, կոխ անմահանջ:

.....

Բաֆֆի անունը այնքան է սերտ կապուած
յեղափոխութեան դադափարին հետ, որ անգամ
չինականի պարզ, անմեղ երգը — անոր յորի-
նած — ստէպ կը հասկցուէր փոխարեւական
իմաստով, կը մեկնարանուէր, որպէս մարտա-
կոչ մը: Այդպէս Հասօի այս սիրուն տաղը.

Դէ՛, փաշեցէ՛ք սիրուն եզներ
Յառա՛ջ տարէ՛ք արօրը:
Վարը վարեմէ՛ք, ակոս փորեմէ՛ք,
Խո՛ր ակուններ հողի մէջ,
Սերմը ցանեմէ՛ք, որ հուսմէ՛ք հնձեմէ՛ք
Ցորեան դիզեմէ՛ք կալի մէջ...

Երբ 1890-ին մեր Զաւարեանը կը ձերբա-
կալուէ Տրապիզոնի մէջ եւ խուզարկութեան
ատեն կը գտնեն թուր «Կայծեր»էն հանուած
այդ ոտանաւորը, դատաւարութեան ատեն
թուրք դատախազը կը յայտարարէ, թէ ինքը
լաւ է հասկցեր, որ «արօրը» հայոց ազատու-
թեան դատն է, իսկ «եզները» ջան ֆեդայիներ-
ը...

* * *

Երբ մըն է արդէն Բաֆֆիի արձակը, որ
տեղ-տեղ նոյնիսկ կը դառնայ ռիթմային, —
ոտանաւորի պէս հնչեղ, ախորժալուր: Գրելու
ատեն ստէպ, կարծէք, յուզմունքէն եւ խան-
դավառութենէն զինովցած, բանականութիւ-
նը յետ կը քաշուի, զիջելով իր տեղը ենթագի-
տակցութեան խաղերուն, ներշնչումին, intu-
ition-ին... Այդ վերջինն արդէն Բաֆֆիի տի-
րական յատկանիշներէն մէկն է, որ լոյսի
հզօր ցոլքերով կ'անցնի անոր հսկայ եւ արե-
ծօտի գրականութեան մէկ ծայրէն միւսը...

Ահա արձակ բանաստեղծութեան — կ'ըսէի
նոյնիսկ՝ արձակ-ոտանաւորի — նմուշ մը
«Կայծեր»էն.

Հեղինակը կը պատմէ առասպելը Ս. Յա-
կոբ Մծբնայ հայրապետի մասին եւ մէկէն ի
մէկ հանգարտ զրոյցի թելը կը կտրուի ու տե-
ղի կուտայ բարձր, ռիթմային թռիչքներու.

... «Ծովը կատալեց, գոռաց, փրփրեց,
եւ իր փեթից իսկոյն դուրս վազեց: Շէն ու

շինուքիւն, արտ ու անդաստան, բոլորը կո-
րան, ջրառոյգ եղան: Երկինք պղնձացաւ, անձ-
րել չը տուեց, երկիրն ամլացաւ, էլ ջուր չը
բոխեց: Ծառն ու ծաղիկը, խոտն ու բուսը,
նախն ու նարակը, անխոնջ մշակի վարն ու
վաստակը, — բոլորը երաշտից այրուեց, ցա-
մաքեց: Նրանցից յետոյ սովը մէջ մտաւ եւ իր
ետեւից ժանտախտը բերաւ: Անգութ հնձորը
հնձեց, տապալեց եւ դիակներով երկիրը ծած-
կեց: Գայլն ու բորենիին, անգղն ու արծուին,
ագատ, աներկիւղ քափառում էին մի գիւղից
միւս գիւղ եւ լափում էին անքաղ դիակներ»...

Գեղեցիկ է բառերու այդ շատրուանը:
Խօսքը, որ քիչ առաջ քայլամոյրը կը ձեմէր,
մէկէն ի մէկ կը սկսի պարել ու թռչկոտիլ...
Ա՛հ, կարգ մը երիտասարդ բանաստեղծներ —
առուելապէս «ոտանաւորի բանաստեղծ»նե-
րէն — վերէն վար կը նային Բաֆֆիներու եւ
Ահարոնեաններու վրայ, վասնզի անոնք մի-
տում tendance կը դնեն իրենց գրուածք-
ներու մէջ եւ քաղաքականութիւն կը մղեն:
(Մենք զիտեցինք այդ երեւոյթը 1916 թուին,
երբ սկսուեցաւ բուռն բանավէճ մը Թիֆլիսի
«Հորիզոն»ին մէջ, կարծեմ Բրիւսովի գրքին
առթիւ): Իրենք «խակական», զտարիւն բա-
նաստեղծներն են, որ կը դաւանին ծանօթ ըս-
կըզրուէքը. «Արուեստը-արուեստի համար»:
Անգամ անոնք, որ իրենց կեանքի մէջ հազիւ
թխած են քանի մը կաղլիկ ոտանաւորներ, եր-
բեմն տեսակ մը արգահատանքով կը խօսին
արձակագիր հեղինակներուն վրայ:

Ձեն ըմբռներ, որ Բաֆֆիին արուեստագէտ
ու ստեղծագործող մըն է, խօսքի արտիստ մը՝
ոչ միայն իր միտումնաւոր վէպերու, այլ եւ
ամբողջ հրապարակագրութեան մէջ: Ձեն ըմ-
բռներ, որ ընտիր ձևը ինքնին արդէն արուեստ
մըն է, ստեղծագործութիւն մը եւ որ անո՞՞
զրոյցները գրչի պարզ արհեստաւորներ են մի-
այն:

Գերազանցապէս քնարական է «Սամուէլ»ի,
«Խենթ»ի, «Կայծեր»ի, «Դաւիթ Բէկ»ի, այլ եւ
Մելիքզատէի «Մշակ»եան յօդուածներու ոճն
ու լեզուն: Քնարականութիւնը, լիբիզմը յոր-
դացող հեղեղի մը պէս, կ'ողողէ գրական դոր-
ծունէութեան բոլոր մարզերը: քնարերգակ մըն
է, բանաստեղծ մը — նաեւ Բաֆֆի — պատմա-